

O‘ZBEKISTONNING EKOLOGIK MUAMMOLARI

Komila Dekanovna Alimova

Toshkent davlat stomatologiya instituti

“O‘zbek tili va pedagogika” kafedrasida katta o‘qituvchisi.

komiladekanovna@gmail.com

Sirojiddinov Qamariddin Farobiddinovich

Toshkent davlat stomatologiya instituti talaba

mahbubahon2013@gmail.com

Аннотация. Ushbu maqolada tabiiy muhitni saqlash va ekologik muammolarni hal qilishda butun jamiyatning ekologik madaniyati darajasi muhim rol o‘ynashi. Aholida ekologik madaniyatni shakllantirish va rivojlantirish uchun ekologik ta'limning maxsus metodologiyasini yaratish kerakligi va uning yordamida odamlar o‘z harakatlarini nazorat qilishlari va ekologik madaniyatni faol shakllantirishlari mumkinligi haqida so‘z boradi.

Калит со‘злар. Ekologiya, tuproq, pestitsid, gerbitsid, defoliant, xlor, temir oksidi, xlorid temir oksidi, qo‘rg‘oshin.

Аннотация. В данной статье уровень экологической культуры всего общества играет важную роль в сохранении природной среды и решении экологических проблем. Необходима разработка специальной методики экологического образования для формирования и развития экологической культуры у населения, с помощью которой люди смогут контролировать свои действия и активно формировать экологическую культуру.

Ключевые слова. Экология, почва, пестицид, гербицид, дефолиант, хлор, оксид железа, хлористый оксид железа, свинец.

Annotation. In this article, the level of ecological culture of the whole society plays an important role in preserving the natural environment and solving environmental problems. It is necessary to develop a special method of

environmental education for the formation and development of ecological culture among the population, with the help of which people will be able to control their actions and actively form an ecological culture.

Keywords. Ecology, soil, pesticide, herbicide, defoliant, chlorine, iron oxide, iron chloride, lead.

Jamiyatning atrof-muhit bilan o‘zaro ta’sirining tabiati so‘nggi paytlarda keng jamoatchilikni tashvishga solmoqda. Insoniyat muhiti tobora ifloslanib bormoqda va uning o‘zini o‘zi boshqarish qobiliyati halokatli darajada pasaymoqda. Ilgari umuman kuzatilmagan yoki mahalliy xarakterga ega bo‘lgan kasalliklar keng tarqalgan. Ular "tsivilizatsiya kasalliklari" deb ataladi.

Tabiiy va ijtimoiy muhitni muhofaza qilish va yaxshilash kerak. Inson tabiatdagi ekologik muvozanatning buzilishidan ham, ijtimoiy muhitning tiqilib qolishi natijasida ham noqulaylik tuyg‘usini boshdan kechiradi va kasal bo‘lib qoladi.

O‘zbekiston Respublikasining ekologik holati o‘ta tashvishlidir. Tuproq, havo va suv ifloslangan. Foydali qazilmalarni qazib olish mantiqsiz, tabiat yo‘q bo‘lishiga olib kelmoqda. Tabiat, shuningdek, yem-xashak, dorivor, oziq-ovqat o‘tlari va butalarini intensiv yig‘ishdan aziyat chekmoqda. Xom ashyoni intensiv yig‘ish, tartibga solinmagan yaylovlar, landshaftlarga rekreatsion bosim mamlakat biomassasining kamayishiga olib keladi.

Tabiiy muhitni saqlash va ekologik muammolarni hal qilishda butun jamiyatning ekologik madaniyati darajasi muhim rol o‘ynaydi. Aholida ekologik madaniyatni shakllantirish va rivojlantirish uchun ekologik ta’limning maxsus metodologiyasini yaratish kerak, uning asosida va uning yordamida odamlar o‘z harakatlarini nazorat qilishlari va ekologik madaniyatni faol shakllantirishlari mumkin.

O‘zbekiston tomoni alyuminiy ishlab chiqarish chiqindilarining ham atrof-muhitga, ham aholi salomatligi va genofondiga ta’siri oqibatlarini haqida doimo xavotir bildirgan. 1994-yil 17-noyabrda Toshkentda O‘zbekiston va Tojikiston o‘rtasida Tursunzoda shahridagi alyuminiy zavodi faoliyatidan zarar ko‘rgan hududlarda

ekologik vaziyatni yaxshilash bo‘yicha hamkorlik to‘g‘risida shartnoma imzolangan edi. Afsuski, kelishuvning qator chora-tadbirlari Tojikiston tomonidan amalga oshirilmadi.

Mintaqaviy ekspertlarning aytishicha, Orol dengizidagi tuz va chang bo‘ronlari Yer atmosferasidagi zarrachalar miqdorini 5 foizdan ko‘proqqa oshirib, global iqlim o‘zgarishiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Biroq, Orol dengizi halokati atrof-muhitning buzilishining eng yorqin ko‘rsatkichidir. Sovet Ittifoqining atrof-muhitni boshqarishga bo‘lgan yondashuvi o‘nlab yillar davomida suvni yomon boshqarish va suv va oqava suvlarni tozalash inshootlarining yetishmasligiga olib keldi; dalalarda pestitsidlar, gerbitsidlar, defoliantlar va o‘g‘itlardan ortiqcha foydalanish; va inson va atrof-muhit ta‘sirini hisobga olmasdan sanoat korxonalarini qurish. Bu siyosat butun O‘zbekiston uchun ulkan ekologik muammolarni keltirib chiqaradi. Ekologlar va mutaxassislar tomonidan isbotlanganki, ftoridlarning ushbu hududning atrof-muhitida to‘planishi o‘simlik va hayvonot dunyosining degradatsiyasiga olib keladi, sintez va mineralizatsiya jarayonlari muvozanatini buzadi, mutatsiya jarayonlarining paydo bo‘lishiga yordam beradi. Ftoridli birikmalar ftorozning tarqalishini, mushak-skelet, nafas olish va endokrin tizimlarning rivojlanishidagi anomaliyalarni keltirib chiqaradi. Bu yerda tug‘ma nuqsonli bolalar tug‘ilishi odatiy holga aylangan. Korxonaning ta‘sir zonasida yildan-yilga kasallanish ko‘payib borayotgani, erta tug‘ilish va tushishlar, tug‘ma nuqsonlar va o‘lik tug‘ilishlar ko‘payib borayotgani alohida tashvish uyg‘otadi. Yuqorida aytilganlar bilan bog‘liq holda, uni ishlab chiqarish va atrof-muhit ob‘ektlarini muhofaza qilishda xavfsizlikning eng muhim vazifalaridan biri bo‘lgan ftorid vodorodining makro va mikrokontsentratsiyasini nazorat qilish dolzarb bo‘lib qoladi. Havoda aralashmalarida ftorid vodorodining xavflilik va zararlilik darajasini tezda aniqlash bo‘yicha sanab o‘tilgan vazifalarni hal qilish faqat kerakli dinamik parametrlar va metrologik xususiyatlarga ega bo‘lgan yangi ekspress usullarni ishlab chiqilishi orqali mumkin.

Vodorod ftoridini havoda aniqlash vazifalarini to‘g‘ri hal qilish oddiy, yuqori darajada mavjud va arzon datchiklarni yaratish va ulardan foydalanish hisoblanadi. Shu munosabat bilan yarimo‘tkazgich effektlari asosida samarali usullarni ishlab

chiqish va ular asosida fluor vodorodni nazorat qilish uchun asboblarni yaratish vazifasi zamonaviy analitik kimyo va ekologiya uchun dolzarb muammosidir.

Havodagi fluor vodorodni aniqlash uchun turli xil usullar qo'llaniladi, ularning tanlovi havo va havo aralashmalarida fluor vodorod bilan birga keladigan aralashmalar bilan belgilanadi. Fluor vodorod, xlor, fluor xlorid, fluor va xlor-organik moddalarni o'z ichiga olgan sanoat gazlari va ventilyatsiya chiqindilarining shakllanishi ko'plab sanoat tarmoqlari (xlor ishlab chiqarish, magniy metallarini ishlab chiqarish, rangli metallarni qayta ishlash va boshqalar) uchun xosdir. Xlor va xlor o'z ichiga olgan moddalarni singdirish uchun suv, gidroksid va organik moddalarning suvli eritmaları ishlatiladi. Ohak usuli bir qator afzalliklarga ega: arzon narx, reagentning mavjudligi, asbob-uskunalarni korroziyadan ehtiyotkorlik bilan himoya qilish talab qilinmaydi, chunki muhit ishqoriydir. Ushbu usulning kamchiliklari past darajadagi tozalash, changni yutish vositasidan etarli darajada foydalanmaslikdir.

Gazsimon xlor va fluor lignin va kaltsiy lignosulfanat kabi qattiq organik birikmalar tomonidan yaxshi so'riladi. Biroq, bu absorberlarni suvli eritmalar va pulpalar shaklida ishlatish yanada samaralidir. Sanoat chiqindi gazlaridan fluor xloridning qattiq absorberlari sifatida xlor, temir oksidi va xlorid temir oksidi, qo'rg'oshin, kadmiy va ba'zi organik polimerik materiallardan foydalanish mumkin. Adsorbsion tozalash uzluksiz va qoida tariqasida tsiklik jarayondir, chunki aralashmalarining singishi odatda adsorbsiya eritmasining qayta tiklanishi va tozalash siklining boshida uning qaytishi bilan birga keladi. Jismoniy yutilish jarayonida adsorbentning regeneratsiyasi qizdirish va bosimni pasaytirish orqali amalga oshiriladi, natijada so'rilgan gaz aralashmasi va uning konsentratsiyasi desorbsiyalanadi. Ishlanma amalga oshirishga tayyor: laboratoriya va tajriba sinovlari dalolatnomalari mavjud, eksperimental laboratoriya namunalari, texnologik reglamentlar va spetsifikatsiyalar mavjud, ular eng yaxshi metrologik xususiyatlarga va tegishli GOST 52033-2003 talablariga javob beradigan operatsion parametrlarga ega

Mamlakatning ekologik muammolari, asosan, siyosiy va iqtisodiy ustuvorliklardan kelib chiqqan holda tabiiy resurslardan noto‘g‘ri foydalanish natijasidir. Atrof-muhit va sog‘liq muammolarini nafaqat hokimiyatdagi hukumatga, balki O‘zbekistonning omon qolishiga tahdid sifatida ko‘radigan siyosiy iroda paydo bo‘lmaguncha, tobora jiddiyroq bo‘lib borayotgan ekologik tahdid samarali tarzda bartaraf etilmaydi. Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy xarakterdagi ekologik tahdidlarning manbalarini aniqlash har tomonlama va ob‘ektiv monitoring materiallari mavjud bo‘lgandagina mumkin. Bizning nuqtai nazarimizdan, ekologik vaziyatni doimiy monitoring qilishning ishonchli tizimini yaratish Markaziy Osiyo, aholini o‘z vaqtida xabardor qilish va uning ehtimolini prognozlash favqulodda o‘zgarishlar - bu bosqichda eng muhim vazifa. Bundan tashqari, Milliy nashriga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasining tabiatni muhofaza qilish bo‘yicha chora-tadbirlar rejasi, ekologik siyosatning asosiy yo‘nalishlari:

- aholining yashashi uchun qulay sharoitlar yaratish;
- tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ularni boshqarish;
- O‘zbekiston hududida bioxilma-xillikni saqlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. “Talko” DUK tomonidan chiqariladigan ifloslantiruvchi moddalarning O‘zbekiston Surxondaryo viloyatining ayrim hududlari aholisi va atrof-muhitga transchegaraviy ta’siri, “Forum International”. Toshkent, 2010 yil
2. Narkevich N. P., Pechkovskiy V. V. Chet elda ftor o‘z ichiga olgan texnologik gazlardan foydalanish // Chet elda kimyo sanoati: Umumiy ko‘rinish, ma'lumot. M.: NIITEXIM, 1989 yil, 7-son.
3. Galkin N. P., Zaitsev V. A., Seregin M. B. Ftor o‘z ichiga olgan gazlarni qayta ishlash. M.: Atomizdat, 1975.
4. Komila Dekanovna Alimova. Til bilish dunyoni bilishdir. SCIENCE AND EDUCATION. SCIENTIFIC JOURNAL ISSN 2181-0842. VOLUME 3, ISSUE 4 734 -737 betlar.
5. Komila Dekanovna Alimova. ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN TA'LIM JARAYONIDA FOYDALANISH. “INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING 2022/5” Page No.: 57-61